خوێندنەوە

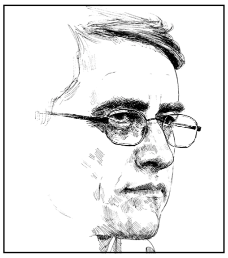

حەمەسەعید حەسەن

دڵشاد مەریوانی،
شاعیرێک کە ریشی ڕبوو لە پەپوولە

شاعیری داهێنەر بەردەوام عەوداڵی گوتنی شتی نوێیە، ماندوویيەتی ناناسێت و ناچێت لە سێبەری درەختی داهێنانە دێرینەکانیدا پاڵی لێ بداتەوە. **مەحموود دەرویش** دەڵێت: (دەزانم ناوبانگم زادەی یەکەمین هەنگاومە، بەڵام بەوە فریو ناخۆم و هەمیشە پەرە بە وزەی داهێنانی خۆم دەدەم، لە فۆرمە دێرینەکان یاخیی دەبم و بەردەوام لە هەوڵی خۆ نوێکردنەوەدا دەبم.) ئەوە گرینگ نییە، شیعری کێش و سەروادار دەنووسین، یان پەخشانەشیعر، گرینگ ئەوەیە، نووسینەکانمان بکەونە خانەی داهێنانەوە، لە کاتێکدا لە (**یۆژین یۆنسکۆ**) وابوو، (**ڤیکتۆر هوگۆ**) وەک داهێنان، **کۆچی** دوایی کردووە، کەچی هێندەی نەبرد، فەرەنسا ساڵێکی بۆ رێزلێنان لە (هوگۆ)ی نەمر تەرخان کرد. چونکە **حافیزی شیرازی و جەلالەدینی رومی** بە چاوپۆشین

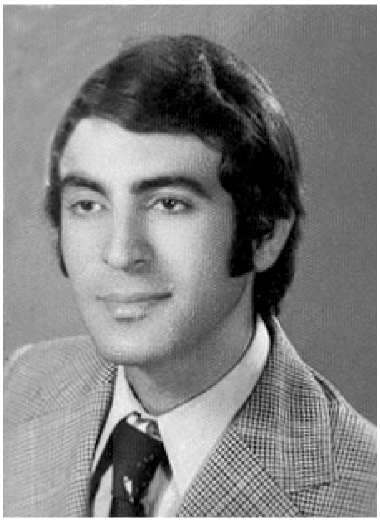

دلشاد مەریوانی

له فۆرم، شیعری باڵایان دەنووسی، ئەوە بۆیە، تەنانەت (**گۆتە**) و (**پوشکین**)یش پێیان سەرسام بوون. شیعر، ئیدی شاعیرەکەی هەر چۆنێک بیربکاتەوە، **محەممەد عەلی شەمسەدین** گوتەنی: (**پێویستی بە ئاوی غەیبە و لەوێوە دەست پێ دەکات کە هەموو شتێک دوایی دێت.**)

شیعر لە ڕوانگەی (**سەعدی یوسف**)ەوە: (پلەی یەکەمی ئەو پەیژەیەیە کە ئینسان بەرەو ئاسمان دەبات،) کەواتە، ئایا ئەوە وەکوو کوفر وا نییە کە (**عارف ئەلساعیدی**) دەڵێت: (تەنیا کۆمەڵێک شێت، لەوانەی کە شەیدای **من** و **خودن**، حەزیان لە شیعرە. شیعر هونەرێکە، تایبەتە بە کەسانێک کە لە هەڵبژاردەیش کەمترن. ئەوی شیعر دەنووسێت، هەر وەک کەسێکە کە خەریکی خووی نهێنییە، ئاخر شیعریش وەک خووی نهێنی، تەنیا بکەرەکەی چێژی لێ وەردەگرێت.)[1] بە پێچەوانەی ئەلساعیدییەوە، وای بۆ دەچم، شیعرێک ئەگەر سەروەختی نووسین، شاعیرەکەی چێژی لێ وەرگرتبێت، چێژ بە خوێنەریش دەبەخشێت.

(بەرەبەیان کە هەڵدەسان
ئەو دڵنیا نەبوو
تا ئێوارە بژی،
بەڵام ریشی دەتراشی،
ئەم دڵنیا نەبوو
تا ئێوارە بژی،
بەڵام شیوی لێ دەنا،
پرچەکانی دادەهێنا،
ژوورەکەی پاک دەکردەوە،
گۆرانیی بۆ حیزبێک دەگوت
لە شەوی ئەنگوستەچاوا
(**ئەم**)ی کردە بووک،
(**ئەو**)یش بە زاوا.) ل٢٥٥

دڵشاد مەریوانی لە یەکەمین کۆشیعریدا (**فرمێسک و زەردەخەنە** ١٩٦٧) (**مانگ**)ی بە (**کەشتییەکی زیوین**) شوبهاندووە و لەبری ئەوەی بڵێت: پێش ئەوەی بمرم، گوتوویەتی: (**پێش ئەوەی کاسەی ژینم بڕژێ.**) ل٣٢ ئەوەیش کە کێشانی دوو وێنەی جوانە بە وشە،

زادەی سەلیقەیەکە کە تەنیا شاعیر شکی دەبات. **شاعیر هەیە لێ دەگەڕێت، لە کانیاوی ناخییەوە، بێ هیچ بەربەستێک، شیعر ئازادانە بەوپەڕی هێزییەوە هەڵبقوڵێت. ئیدی ئەو هەڵقوڵینە شیعرییە، نە سنوور دەناسێت، نە مل بۆ هیچ ڕێسایەک نەوی دەکات، نە دەکەوێتە بەر مەقەستی سانسۆری خودی شاعیرەوە، نە خۆی لە هیچ فۆرم، قەوارە و ڕێکخستنێکدا دەبینێتەوە. ئەو جۆرە شیعرە هەر لە منداڵێک دەچێت کە لەگەڵ لە دایکبوونیدا، پێناسەی خۆی پێ بێت.**

دڵشاد مەریوانی، لێ دەگەڕا، شیعرەکانی خۆڕسکانە لە ناخییەوە هەڵبقوڵێن، لە چرکەساتی یەکەمدا، چۆن سەریان هەڵدەدا، بێ ئەوەی دەستکارییان بکات، مەگەر بە دەگمەن، بڵاوی دەکردنەوە، واتا: جیاوازییەکی ئەوتۆ لە نێوان ڕەشنووس و پاکنووسیدا نەبوو، ئەوە بۆیە شیعرەکانی تایبەت بوون بە خۆی، قوتابیی هیچ قوتابخانەیەکی شیعری نەبوون. **مەحموود دەرویش** دەڵێت: (من لە شیعردا لایەنی گۆرانی دەگرم، ئەو کەشوهەوایەی ئینسانی تێدا دەژی، هێندە خەمناکە، پێویستی بە ڕوونیی هەیە لە دەربڕیندا، ئەو ڕوونییەیش مەگەر تەنیا لە گۆرانیدا هەبێت.)[٢] ئەو بۆچوونەی دەرویش هەر دەڵێیت قسەی دڵی دڵشاد مەریوانیشە.

(ڕووت و تەنیای،
ڕووت و تەنیام،
وەرە باخەڵمەوە، بنوو!
کەی لە من جیای،
کەی لە تۆ جیام،
ئەی حەقیقەت.) ل٣٤٤

دڵشاد مەریوانی لە ڕێی بەسەرکردنەوەی شتە بچووکە ڕۆژانەییەکانەوە، ڕووناکی دەخاتە سەر کێشە هەرە گەورە و گرینگەکانی ژیان. کە باسی شتێکی بە ڕووکەش تایبەت بە خودی خۆی دەکات، لەودیو پەیڤەکانییەوە، هەست بەو مەسەلانە دەکەین کە دنیایان سەرقاڵ کردووە. کە بە ناخی خۆیدا شۆڕ دەبێتەوە، ئەوە سەرقاڵی وەدەرخستنی ناخی هەموو مرۆڤایەتییە. شیعرەکانی نە بایەخ بە دیکۆر دەدەن، نە بە زەخرەفە، نە بە وشەی گران، نە بە دەربڕینی قەبە. ڤیکتۆر هوگۆ و ئەلفرێد دی موسێ بالای پەخشانیشیان وەک هی شیعریان بڵندبوو. (دڵشاد مەریوانی)یش یەکێکە لەو شاعیرە کوردانەی چیرۆکەکانی هاوبالای شیعرە هەرە جوانەکانییەتی.

(**میشیل تورینێ**) دەڵێت: (نیشانەیەکی مشتومڕ هەڵنەگر کە لەوە دڵنیامان دەکاتەوە، کەسێکمان خۆش دەوێت، ئەوەیە هیچ جێیەکی لەشی ئەو کەسە، هێندەی رووخساری هەستمان نابزوێنێت.) دڵشاد مەریوانیی عاشق یەکێکە لەو شاعیرانەی، لەبەر تریفەی مانگی رووخساری ژندا، جوانترین شیعری بۆ ستران نووسیوە:

لەبەر خاتری ئەو جووتە چاوە،

بووم بە نەمامێ لە جادەی کاوە. ل٣٩١ کە (**عوسمان عەلی**)ی نەمر گوتوویەتی. یان:

ڕوو وەرمەگێرە، خۆت لێم لا مەیە،

کە ناویان هێنام، مەڵێ کامەیە! ل٣٦٠ کە **سامان عومەر** گوتوویەتی، وەلێ بالاترین شیعری بە گۆرانی گوتراوی دڵشاد، (خەوی سەوز)ە کە کاکە (**حەمەی نێرگز**) چڕیویەتی و لە کۆتاییەکەیدا دەڵێت:

وەک کۆتریکی لانەواز

تەرە و ماندووم،

هاتووم لەناو چاوەکانتا

تێر تێر بنووم. ل٨٧

(لە ناخی هەموو پیاوێکدا، گەنجێکی هەوەسباز هەیە،) ئەوە بۆیە هەندێک جار شیعری **دڵشاد مەریوانی** لە بەرهەمی هەست و بیری گەنجێک دەچێت کە تینوو بێت بۆ ماچ و برسی بێت بۆ ئامێز، وەلێ زۆربەی جار شیعری ئەو وابەستەی میللەتە، بە روونیی لە سەنگەری گەلەوە، بە گڕ دوژمندا دەچێتەوە و لە مەتەرێزی بەرەنگاربوونەوەوە، سێرەی لە دوژمن گرتووە. بە گشتی بە شیعری دڵشاد مەریوانییەوە ئەوە دیارە کە ئەو بڕوای وایە، لە دەرەوەی خەم و هیوای خەڵک، شتێک نییە بە ناوی شیعرەوە و خەون و خەیاڵیش لە کن وی هەر زادەی واقیعەکەن.

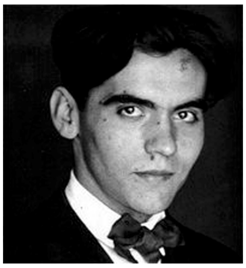

لۆرکا

کە لە (**لۆرکا**) دەپرسن، ئەوە بۆچی هێندە بایەخ بە سیاسەت دەدەیت؟ دەڵێت: ئەوە چونکە سەرقاڵی ئەوەم، داکۆکی لە زەردەخەنەی سەر لێوم بکەم.[٣] لایەنی هاوبەش لە نێوان لۆرکا و دڵشاد مەریوانیدا کەم نین، **لۆرکا بەردەوام دەینووسی، وەک دڵی خەبەری دابێت کە زوو ژیان جێ دەهێڵێت**، ئەوە نییە دەڵێت:

(ئاخ! ئەوە مەرگە،

کە لەسەر ڕێی کۆردۆبا

چاوەڕێم دەکات.)

فاشیستەکان **لۆرکا**یان کوشت، بەڵام لەسەر ڕێی (کۆردۆبا) نا، لە نزیک (گرانادا.) دڵشادیش وەک لۆرکا، هەم زۆری دەنووسی و هەم لە بواری جیاوازیشدا، ئەمیش وەک ئەو، فاشیستەکان **کۆتاییان بە ژیانی هێنا**. دڵشادیش وەک لۆرکا، بە ڕێگەی ئاسان و خۆڕسک، مانای قووڵی بەرهەم دەهێنا. لۆرکا شیوەننامەیەکی هەیە، کە بۆ برادەرێکی نزیکی نووسیوە، هەر دەڵێیت شین بۆ خودی خۆی دەگێڕێت، دڵشادیش شیوەنێک بۆ **(ئەکرەمی حەپسە)** کە بەعس لە موسڵ لە سێدارەی دا، دەکات، هەر دەڵێت بە هۆی ژیانی **ئەو**ەوە باس لە داهاتووی **خۆی** دەکات.

دەشێت جیاوازییەکی زەق لە نێوان قسە و کردەوەی هەندێک شاعیردا هەبێت، **دڵشاد مەریوانی لەو شاعیرانە نەبوو کە هیچی هاوبەش لە نێوان ڕەوتار و گوتاریاندا نییە، ئەو بە کردەوەیش بەشێک بوو لە شیعرەکانی، لە دەرەوەی شیعر، ژیانێکی دیکەی جیاوازی نەبوو، شیعر درێژەپێدانی ژیانی بوو**، ئەوە نییە تەواو وەک خۆی پێشبینیی کردبوو، ژیانی وەها کۆتایی هات، ئەوەتا دەڵێت:

(من دەزانم دەکوژرێم،
من دەزانم تەرمەکەم
لە سارایەک فڕێ دەدرێ،
وا دەشێوێ ...
هاوڕێیانم نامناسنەوە.....)

تاقە ئەدیبێک کە بتوانێت، ڕاستگۆیانە باسی ڕووبەڕووبوونەوەمان لەگەڵ مەرگدا بۆ بکات، (**دەستۆیفسکی**)یە، ئاخر ئەو کاتێک لە سەرەی ئیعدامکردندا راوەستابوو، بەر لێبوردنی سیزار کەوت و لە گۆڕەپانی مەرگەوە، ژیانی بۆ نووسرایەوە. جێی داخ و حەسرەتە نە لۆرکا، نە دڵشاد مەریوانی، بەخت یاوەریان نەبوو، لە گۆڕەپانی مەرگەوە نەگەڕانەوە ناومان.

(کە هاتەوە زۆر ماندوو بوو
هەتا ئەم پیاڵەکانی شت
ئەو نوستبوو،
وتی قەینا بۆ سبەی شەو،
بەڵام سبەی شەو کە هاتن،
هێشتا ماچی نەکردبوو....) ل١٩٣

جوانترین شیعرەکانی دڵشاد مەریوانی، ئەوانەن کە لە چیرۆکی کورت دەچن،

قارەمانانی ئەو شیعرانە، لە کاتێکدا بە شێوەیەکی ئاسایی، ژیان دەگوزەرێنن و سەرقاڵی دابینکردنی بژێوین، لەناکاو دەستی ئاسنینی بەعس دەیانگاتێ و بە دەستڕێژێک سەریان بەسەر شانیاندا لار دەبێتەوە. یان هیچ نەبێت بە بەرگی ناو جێوە، بێ ئەوەی فریای ماچی ماڵئاوایی بکەون، بەرەو چارەنووسێکی نادیاریان دەبەن. زۆربەی ئەو چیرۆکە کورتانە بەو شێوەیە کۆتاییان دێت کە ژیانی شاعیری پێ دوایی هات.

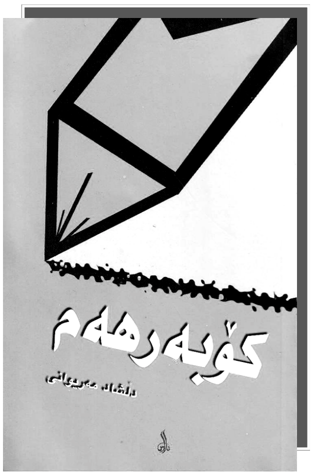

(شیرم بە تووتک حەلاڵ بێ
نەک بەو کوڕەی کە پاکانەی لە خەیاڵ بێ.
ڕۆڵە ئەوەی پاکانە پڕ دەکاتەوە،
دووبارە کۆست دەخاتەوە،
شەهیدەکان لەنوێ شەهید دەکاتەوە.

سەری دایکێک نانەوێنم
بە شیری گۆشی کردبم،
بینای حیزبێک ناڕووخێنم
بە خوێنم گۆشم کردبێ.) ل٣١٢ و ٣١٤

ڕەنگە (**پاکانە**) ناودارترین شیعری (**موزەففەر نەوواب**) بێت، دڵشاد مەریوانی ئەوەندە هونەرمەندانە تەرجومەی کردووە، هەر دەڵێیت ئۆرگیناڵە، ئەمەیش بەشێکی ڕەنگە بۆ ئەوە بگەڕێتەوە، شیعرەکەی هێندە لە کن جوان بووە، حەزی کردووە، یەکێک بووایە لە شیعرەکانی خۆی.

گۆگۆڵ (١٨٠٩ – ١٨٥٢) وێڕای ئەوەی نووسەرێکی گەورە بوو، ئەکتەرێکی (**کۆمیدیان**)یش بوو کە لە ئەنجامی تووشبوونی نەخۆشیی (**خەمۆکی**)یەوە، کۆچی دوایی کرد. دڵشاد مەریوانی بۆ یەک جار بەشداری لە نواندندا دەکات، لە (**لانەوازان**)دا، ڕۆڵێک نمایش دەکات کە هاوزەمان تراژیدیا و کۆمیدیایش دەبێت. ئەوی یەک جار ئەو کارە هونەرییەی دیتبێت، ئەستەمە کارەکتەری (**قوتبەدین**)ی لە بیر بچێتەوە کە ئەوە دڵشاد مەریوانی بوو، گیانی کردبوو بە بەرجەستەی ئەو کەسایەتییەدا، ئاخر **ئەوە کارێکی ئاسایی نییە، ڕۆڵێک وازی بکەیت بینەر هاوزەمان بەزەیی پێتدا بێتەوە و پێکەنینیشی پێت بێت.**

ئەوانەی لەگەڵ هەبوونی ئیعدامدان وای بۆ دەچن: (بۆ تۆقاندنی خەڵک، پێویستیان بە

دیمەنی ترسناک هەیە.)(٤) **سەروەختی بەرەو مەرگ چوون، رۆشنبیران زێتر لە کەسانی دیکە، ترسیان لێ دەنیشێت، لەبەر ئەوە نا کە ئەو توێژە، هێندەی خەڵکی دیکە ئازا نین، لە سۆنگەی ئەوەوە لە خەڵکی تر خەیاڵفراوانترن. ئینسان کە بەرەو رووی مردنی مسۆگەر دەبێتەوە، بە چاوپۆشین لەوەی چۆن بیر دەکاتەوە، هەر رۆحی هەرەس دەهێنیت.)(٥)**
دڵشاد (١٣ی ئاداری ١٩٨٩) **گیانی لێ زەوت کرا**، واتا هەر دوو ساڵێک پێش راپەڕین ئیعدام کرا، بریا تا ٧ی ئاداری ١٩٩١ ژیابا و راپەڕیوان، ئەویشیان لەژێر چنگی بەعس قوتار کردبا. ئەوسا ئەو کە تەمەنی بریتیبوو لە زنجیرەیەک سەرکێشی و ژیانی زۆر جیاواز بوو لە ژیانی ئەدیبانی دیکە، ئەدەبێکی سەرنجراکێشتر و دەوڵەمەندتری لەوەی لە پاشی جێ ماوە، دەنووسی. **دڵشاد مەریوانی لە نێوان شکۆمەندی و ژیاندا، یەکەمیانی هەڵبژارد، ئەگەر نا، لە تافی بەخشیندا، ژیانی لە کیس نەدەچوو. ئایا ئەوە جێی رامان نییە کە ماوەی نێوان گرتن و (جیاکردنەوەی گیانی لە جەستەی،) تەنیا مانگێک بوو!**

ئەلبێرکامو دەڵێت: (کە خۆشەویستێکمان تووشی نەخۆشییەکی سەخت دەبێت، زمانمان نایهێنێت، بە راشکاوی ناوی نەخۆشییەکە بهێنین، ئەوە نییە کە کەسێکمان تووشی سیل دەبێت، دەڵێین تووشی نەخۆشیی سینگ بووە، یان لەبری شێرپەنجە، لوو (وەرەم) دەڵێین.)(٦) ئەوە چونکە دڵم نایەت، بڵێم کوشتیان، بۆیە گوتوومە کۆتاییان بە ژیانی هێنا، یان گیانی لێ زەوت کرا. **ئەوانەی دڵی ناسکی (دڵشاد)یان شکاند و ناچاریان کرد لە شاخەوە روو بکاتەوە شار و دواتر بەعس دەستگیری بکات و گوڵی ژیانی هەڵبوەرێنێت، ئەگەر خاوەنی ویژدانێکی زیندوو بن، بڕوا ناکەم بتوانن بە ئارامیی درێژە بە ژیانیان بدەن.**

٢٠٠٩/١٢/١٤

(١) عبدالجبار العتابی، ما جدوى الشعر الأن ٩ ديسمبر ٢٠٠٩ إيلاف.
(٢) صلاح فضل، محمود درويش حالة شعرية، كتاب دبي الثقافية، عدد٢٨ سبتمبر٢٠٠٩
(٣) عبدة وازن، لوركا شاعر الينابيع و الفقراء، دبي الثقافية، عدد ٥٤ ص١٠٦ نوفمبر ٢٠٠٩
(٤) ألبير كامو، المقصلة، ترجمة: جورج طرابيشي، ص١٧ الطبعة الأولى، دار المدى ٢٠٠٧ دمشق.
(٥) ألبير كامو، المقصلة، ترجمة: جورج طرابيشي، ص٣٩ الطبعة الأولى، دار المدى ٢٠٠٧ دمشق.
(٦) ألبير كامو، المقصلة، ترجمة: جورج طرابيشي، ص١٢ الطبعة الأولى، دار المدى ٢٠٠٧ دمشق.
(٧) دڵشاد مەریوانی، کۆبەرهەم، دەزگای ئاراس ٢٠٠٩ هەولێر.
* لە روانگەی لۆرکاوە، واڵت وایتمان پیرەمێردێکی جوانی ریش تەژی لە پەپوولە بوو.
** کۆردۆبا و گرانادا، ئەو دوو شارەن کە عەرەب کردوونی بە قورتوبە و غەرناتە.